

Ljudevit Antun Maračić

EVOLUCIJA JEDNOG STAVA

ili

TRAGANJE ZA IDEALNIM FILMOM U DJELIMA CRKVENOG UČITELJSTVA

»U nama vi budite postojanje velikih problema vezanih uz film, od nas tražite riječ vodstva i utjehe u toj vrsti djelatnosti. Ne kanimo se sada upuštati u ispitivanje tih problema. Crkveno je učiteljstvo već objavilo niz dokumenata koji nas oslobađaju da o tome progovorimo . . . Naši su prethodnici ostavili Crkvi skup izvanrednih pouka o duhovnim, moralnim, kulturnim i umjetničkim vlastitostima filma na području crkvene kompetencije. I baš nas ti dokumenti potiču da ponajviše preporučimo vama, koji jeste ili postajete stručnjaci u filmskim pitanjima:

— Nastojte dobro upoznati te dokumente; nastojte ispravno otkriti misao Crkve ukoliko se odnosi na vašu djelatnost.

Neka vam ne bude teško suprotstaviti teorijama svjetovnih učitelja i idejama koje su u modi kod umjetnika, kritičara i javnog mnijenja — nauku crkvenog učiteljstva.«

(Papa Pavao VI. prigodom I. kongresa katoličkog udruženja filmskih radnika, 7 srpnja 1964.)

Prošlo je više od 75 godina otkako su francuska braća Lumière prikazali prvi film u Parizu (1895). Fenomen gledalaca pred filmskim platnom poprimio je goleme razmjere. I danas — makar se stalno govori o krizi filmske publike — kino-dvorane su često ispunjene do zadnjega mjesta. Podaci to očividno potvrđuju: u Sjedinjenim Državama tijekom 1969. godine prodano je preko dvije milijarde ulaznica, u Italiji 570 milijuna, u Španjolskoj 377 milijuna, u Japanu 313 milijuna, u Velikoj Britaniji 230 milijuna, u Francuskoj 195 milijuna, a u Saveznoj Republici

Njemačkoj 175 milijuna. Agencije javljaju da je to gotovo za polovicu manji, odnosno niži broj od nekadašnjeg rekorda koji je postavljen sredinom pedesetih godina stoljeća, ali su ti podaci, ipak, previše imponantni a da bi se olako moglo prijeći preko njih.

Kakva je situacija kod nas?

Trenutno ne raspolažemo podacima koji bi osvijetlili kvantitativan problem naših domaćih ljubitelja celuloidne trake, ali je sigurno da njihov broj relativno nije mnogo niži.¹

Što misli Crkva o toj pojavi?

Kako gleda na fenomen filma i vjernika pred filmskim platnom? Kakav je stav zauzelo crkveno učiteljstvo i gdje ga je izrazilo? Postoji li neka preobrazba toga stava?

Podaci će i ovdje pomoći. Od godine 1912. — kad je Sveta Stolica prvi put službeno progovorila o filmu — do danas, kad imamo veliki pastoralni naputak *Communio et progressio*, crkveno se učiteljstvo izjasnilo o tom pitanju više od 140 puta dokumentima različite teološko-pastoralne važnosti i težine. U svim tim smjernicama otkrivamo jednu jasnu nit-vodilju: divljenje, poštovanje i radost zbog tog divnog otkrića, ali istodobno i ustreptali oprez pred zloupotrebama koje su ovdje moguće.

Vrlo su karakteristične, u tome pogledu, riječi pape Pija XII. u enciklici *Miranda prorsus* (1957): »Crkva je prigrlila svu tu tehniku još od njezinih početaka, ne samo s osobitom radošću, već i materinskim marom i opreznom brigom, budući da mora štititi od svih opasnosti svoju djecu koja se nalaze na putu napretka.«² To je kao da odzvanja jeka riječi njegova prethodnika Pija XI. iz enciklike *Vigilanti cura* (1936): »Jedna je od glavnih potreba našeg vremena bdjeti i nastojati da film ne bude više škola kvarenja, već da postane dragocjeno sredstvo odgoja i uzdizanja čovječanstva.«³

Očito, dvostruki oblik jednog stava: s jedne strane oprez i rezerva pred stvarnim opasnostima koje pruža ovo sredstvo, a s druge radost i divljenje zbog izvanrednog otkrića. Taj će se stav u naše vrijeme obogatiti specifičnom kvalitetom: pruženom rukom na dijalog i suradnju.

Papa Pio XI. — obrana čudoređa

Prvi potpuni i svečani dokument crkvenog učiteljstva posvećen pitanju filma upravio je papa Pio XI. 29. lipnja 1936. američkom episko-

¹ Računa se da je kod nas najgledaniji film *Bitka na Neretvi* Veljka Bulajića promatralo pet i pol milijuna gledalaca. U Zagrebu su najviše privukli publiku posljednjih godina Golikov *Tko pjeva zlo ne misli* i Vrdoljakov *U gori raste zelen bor* — svaki oko 200.000 gledalaca.

² Pio XII., *Miranda prorsus*, članak 4.

³ Pio XI., *Vigilanti cura*, članak 30.

patu. Enciklika nosi naslov *Vigilanti cura*. Papa je ovdje odao priznanje kinematografiji. To je prava umjetnost. Ali ona može lako postati industrijom nemorala i pokvarenosti.

Kako se nazire iz samog naslova, Papino pismo ustaje u obranu ćudoređa, koje je nagriženo lošim filmom. Zato u većem dijelu enciklike Pio XI. poručuje američkim biskupima i vjernicima što treba uraditi da se spasi ugroženi moral. Dobro je što su osnovali poseban pokret zaštite, koji obvezuje članove da bojkotiraju filmove protivne kršćanskom moralu i načelima vjerskog života. Ta križarska vojna, prema Papinim riječima, doživjela je i doživljava, bar u Americi, velik uspjeh, a njezin se utjecaj toliko proširio da se producenti dobro pitaju prije nego što će ponuditi film protivan kršćanskom ćudoređu.

No to nije sve. Pio XI. naglašava važnost i moć filma, osobito kao sredstvo zabave koja privlači milijune gledalaca širom svijeta. A ti ljudi, pretežno mladi, ne smiju ostati bez orijentacije. Zato je hitno potrebno osnovati svagdje posebne urede za recenziju i cenzuru filmova. Dužnost je tih komisija da jasno i otvoreno okarakteriziraju svaki pojedini film i iznesu njegovu moralnu ocjenu. Vjernici moraju sigurno znati koji je film prikladan za sve, koji je samo za odrasle, prema kojemu valja zauzeti rezervu, koji nije preporučljiv i koji nikako ne valja gledati. To zahtijeva objavljivanje redovitog pregleda s klasifikacijom filmova. Popis mora biti svima pristupačan, pa ga treba objaviti u raznim listovima. Crkveni ured za film vodit će, osim toga, posebnu brigu da se otvore župske kino-dvorane u kojima će se prikazivati dobri filmovi.

Papine su se želje brzo ostvarile. Osnovani su razni filmski uredi za recenzije i oni su počeli objavljivati klasifikacijski popis novih filmova. Ta je praksa zadržana do danas, kada vatikanski list *Osservatore Romano* redovito donosi moralne ocjene novijih filmova na talijanskom repertoaru.⁴ Župske kino-dvorane umnožile su se vrlo brzo tako da danas samo u Italiji, na primjer, one čine jednu četvrtinu sveukupnog broja kino-dvorana u toj zemlji.

Papa Pio XII. — traženje idealnog filma

Papa Pio XII. u svojem je dugom pontifikatu vrlo često govorio o filmu i o problemima vezanim uza nj. Izbrojeno je čak 89 nastupa u kojima je izravno ili neizravno govorio o tom fenomenu. Svakako, najznačajnija su njegova dva govora »O idealnom filmu«, što ih je 1955. održao predstavnicima talijanske filmske industrije. Osim toga, malo prije smrti, objavio je posebnu encikliku o audiovizuelnim sredstvima, osobito o filmu, pod naslovom *Miranda prorsus*.

⁴ Talijanski poluvjerski mjesečnik *Rivista del cinematografo* objavljivao je te ocjene do 1970. Sada je to prestao.

Papa Pio XII. nastupa kao mjerodavni poznavalac cjelokupne filmske problematike. Imponira njegova autoritativnost u onim pitanjima gdje inače nije bio kompetentan. Polazeći od podatka da je 1954. širom svijeta prodano pred kino-dvoranama oko 12 milijardi ulaznica, on govora o tehničkim i estetskim kvalitetama nove umjetnosti. Napose veliku pažnju posvećuje psihološkoj zakonitosti koja vlada gledaocem pred filmskim platnom. Usputno se zadržava na pitanju lošeg utjecaja koji film može ostaviti. Priželjkuje da javna vlast ustane u obranu morala, ali njemu svojstvenom pronicljivošću predlaže filmskim ljudima da bi najbolje bilo kako bi se izbjegao opravdani prigovor nekompetentnosti i krivog osuđivanja: da sami zrelo prosude i, vođeni razboritim moralnim načelima, ozbiljno odluče izbjegavati sve ono što može naškoditi ljudskom dostojanstvu, dobru pojedinca i društva, a osobito mladeži. »Pružite umjesto nedostojnih i pokvarenih predstava dobre, poštene, lijepe filmove, koji bez sumnje mogu biti uvjerljivi i bez tih neurednosti, štoviše, mogu se uspeti do vrhunaca umjetnosti. Dobit ćete pristanak i odobrenje svih onih koji posjeduju zdrav razum i dobru volju, a nadasve odobrenje svoje osobne savjesti.«⁵

Nakon toga papa Pio XII. prelazi na pitanje: može li se govoriti o idealnom filmu?

I daje potvrđan odgovor.

Prva je značajka takva filma poštovanje čovjeka i njegova dostojanstva. Idealni film »jača i uzdiže čovjeka u spoznavanju vlastitog dostojanstva. Još ga više upoznaje i potiče da uzljubi visoko mjesto koje mu je dodijelio Stvoritelj. Govori mu o mogućnosti da poveća u sebi darove snage i kreposti kojima raspolaže, učvršćuje mu uvjerenje da može svladati zapreke i izbjegavati kriva rješenja, da se može uvijek podići od pada i vratiti se na pravi put, da na kraju može napredovati od dobroga prema boljemu, služeći se slobodom i sposobnostima.«⁶ Film mora prenositi gledaocu osjećaj stvarnosti, ali onakve stvarnosti kakve gleda onaj koji zna više od njega i koji se stavlja uz bok gledaocu da mu u slučaju potrebe i pomogne.

To se odnosi na sve vrste filmova, pa i na zabavne. Treba samo paziti da se ne upadne u vulgarnost. Ništa ne smeta što neki filmovi umjesto stvarnoga prikazuju zamišljeno. Važno je da se na tome ne ostanu. Kao što je san potreban čovjeku da se vrati u realni život, tako i iluzija mora u filmu pomoći da se gledalac konačno vrati u svakidašnju stvarnost. Jednom riječju: idealan film mora zadovoljiti i ukus umjetnika i onoga koji traži zabavu, ali učinak mora biti takav da na kraju gledalac izide iz kino-dvorane veseliji, slobodniji i, u dubini srca, bolji nego kad je ušao.

⁵ Pio XII., govor *O idealnom filmu*, 21. VI. 1955.

⁶ Isto.

Papu Pija XII. kao da je progonio taj problem idealnog u filmu, pa je o tome više puta govorio. No nije se ponavljao, već je tada analizirao idealan film s drugog stajališta: prema sadržaju ili s ozbirom na zajednicu. Može li idealan film, pita se Papa, prikazivati zlo, porok i grijeh? Odgovor mora biti negativan ako je to svrha sama sebi. Ali ako se prikazuje zlo da bi se dublje upoznao život i bolje kontroliralo vlastito ponašanje, tada i takav sadržaj ima svoje mjesto na platnu. Zlo se ne smije uzvisivati, hvaliti ni opravdavati, nego mora poslužiti da nam se ogadi, pa da se tako još više oplemeni duh. A glede odnosa, odnosno utjecaja na zajednicu — obitelj, državu i Crkvu — idealan film mora biti konstruktivan: valja izbjegavati jalove optužbe. Tek tada film postaje prikladno sredstvo za opće dobro. To se odnosi i na tzv. političke, a još više na religiozne filmove.⁷

Još jednom je papa Pio XII. službeno i svečano progovorio o tom predmetu. Dne 8. rujna 1957. objavio je encikliku *Miranda prorsus*, u kojoj sintetizira sve što je do tog časa crkveno učiteljstvo izreklo o filmu, kojemu ovdje dodaje ostala audiovizuelna sredstva: radio i televiziju. U toj enciklici nalazimo cjelovit traktat crkvene nauke o tim sredstvima. Nakon uvodne misli da je sve to Božji dar, Papa dokazuje da je izvor i početak svakog priopćavanja i izvješćivanja sam Bog. Prije negoli se on priopći čovjeku u blaženom gledanju, daje ovome da se sam priopći drugima i da im tako pruži svoja dobra. Zato je svrha tih sredstava da budu u službi istine i dobra. Moraju pridonositi moralnom usavršavanju čovjeka, a to se ostvaruje na području odgoja, pouke i zabave.

Posebno se, zatim, osvrće na ulogu onih koji su najpozvaniji da govore i pišu o filmu. Filmski kritičari i recenzenti moraju osobito isticati pozitivne vrednote filmova i loše čine ako »govoreći o predstavama ne obavijeste čitatelje o moralnoj vrijednosti istih«. ⁸ Još je veća odgovornost distributera, glumaca, producenata i redatelja: »Neka se autori filmova približe izvorima milosti, neka usvoje nauku Evandelja i upoznaju crkvenu nauku o stvarnosti života, sreći i kreposti, boli i grijehu, tijelu i duši, društvenim pitanjima i ljudskim težnjama. Tada će se pred njima otvoriti novi i svijetli putovi i dobit će nova i plodonosna nadahnuća za besmrtna remek-djela.« ⁹

Svršavajući tu encikliku, papa Pio XII. još jednom naglašava ulogu posebnih crkvenih ureda za film. Njihova je dužnost ne samo da štite

⁷ Pojava i jednih i drugih filmova danas izaziva velik interes i polemike. Dok treba priznati da je dobar religiozni film rijetka radost, političkih filmova koji izazivaju odobravanje i visoka priznanja ima sve više (Gavrasovi »Z« i *Priznanje*, Petrijeva *Istraga nad besprijekornim građaninom* i brojni drugi, pretežno marksističke orijentacije). Do danas, ipak, nisu još raščišćeni ti pojmovi, pa odatle mnogi nesporazumi. Vidi *Rivista del cinematografo*, 1970/11.

⁸ Pio XII., *Miranda prorsus*, članak 89.

⁹ Isto, članak 103.

i brane, već nadasve da promiču, uskladuju i prate brojna odgojna djela koja su nastala u mnogim zemljama, kako bi se kršćanski duh proširio na sve sektore ljudske djelatnosti.

Papa Ivan XXIII. — pastoralno usmjerenje

Papa Ivan XXIII. poznat je po svojoj pastirskoj brizi osuvremenjenja Crkve. U svojem kratkotrajnom pontifikatu učinio je mnogo i veliko. Koncil je njegovo djelo, bar u začetku.

No na području filma nije mnogo ostavio: svega dva motuproprija. Kao bivši venecijanski patrijarh imao je prilično mnogo poznanstava i veza s ljudima iz filmskog svijeta. Više puta je prigodom tradicionalne filmske *Mostre* u Veneciji bio na primanjima s poznatim imenima filma, na što se i poziva u svojim dokumentima.

Svega nekoliko mjeseci nakon izbora objavljuje motuproprio *Boni pastoris* s izrazitom pastoralnom namjenom: da usavrši i primijeni konkretne prijedloge pape Pija XII. iz enciklike *Miranda prorsus*. I papa Ivan uviđa opasnosti koje prijete od loših filmova i upozorava na njih, ali još više naglašava pozitivnu namjenu i ulogu sredstava izvješćivanja (u svijetu se za ta sredstva upotrebljava termin *mass-media*, koji je kraći i izražajni od našeg opisnog izraza). Papa želi pridonijeti da ona postanu pozitivna i konstruktivna. Ima, ipak, jedna novost u Papinu dokumentu: govoreći o raznim mogućnostima ostvarenja prijedloga iz prethodne enciklike svojeg prethodnika, papa Ivan osobito preporučuje neke inicijative kulturnog i odgojnog karaktera. On konkretno, na primjer, preporučuje prikazivanje filmova koji se ističu nekim umjetničkim, moralnim ili drugim kvalitetama, a zatim popratnu diskusiju s autorima filma. Mnogi su to shvatili kao prvo konkretno pružanje ruke, otvoreno i iskreno, između Katoličke Crkve i filmskog svijeta. Dijalog i na tom području.

Papinska komisija za film, radio i televiziju dobiva svoj stalan karakter i u tom dokumentu najviše se i govori o ustrojstvu tog novog ureda. Papa se, zatim, zalaže za osnivanje vatikanske filmoteke, koja bi skupljala i čuvala sve filmove od posebne vrijednosti i važnosti za Crkvu. Osim toga, posebno se ističe mjesto i uloga Međunarodnog katoličkog filmskog ureda (OCIC), koji svake godine izabire najbolje filmove svijeta po vjersko-moralno-humanom kriteriju.¹⁰

¹⁰ OCIC već 17 godina dodjeljuje *Grand Prix* najboljim filmovima koji zadovoljavaju spomenuti kriterij. Prigodom izbora filma za nagradu gleda se i na umjetničku vrijednost. Za 1969. godinu prvu nagradu dobio je film francuskog redatelja Pierrea Etaixa *Le grand amour*, koji se i kod nas prikazivao pod naslovom *Velika ljubav*. Iste godine OCIC je posebno izdvojio isto tako francuski film. *Ma nuit chez Maud* («Moja noć kod gđice Maud») Erika Rohmera, koji se svidio i našoj filmskoj kritici. God. 1970. nagrađen je talijanski redatelj Vittorio De Sica s filmom *L'invitata*, koji još nije stigao na naš repertoar. Zapažen je i engleski film *Kes* Kennetha Loacha. Prošle godine OCIC je dodijelio prvu nagradu engleskom filmu *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča* redatelja Caspara Wredea, a zapažen je i *Sacco e Vanzetti* talijanskog redatelja Giuliana Montaldo.

U drugom motupropriju *Nostra Patris*, objavljenom krajem lipnja 1961. — prigodom 25-obljetnice enciklike *Vigilanti cura* pape Pija XI. — Papa se ukratko sjeća prijedelog puta na tom području i naglašava pozitivan vid filma, ne samo kao prikladnog sredstva za odmor i zabavu, nego još više kao sredstvo za nova poznanstva i povećanje kulture. Na kraju Papa podsjeća i na opasnosti koje loš film prenosi na društvo i pojedince, osobito mladež.

Crkva mora poticati i omogućavati inicijative i napore raznih stručnjaka upoznavši ih s moralnim zakonom. Crkvene ljude, osobito biskupe, Papa poziva da pruže pozitivan doprinos kršćanskih vrednota. Radi se o važnoj stvari: poučiti, odgojiti i oblikovati savjest vjernika, kako bi po kršćanskom kriteriju izabrali kinematografske predstave. Štoviše, kršćani moraju pojačati svoje napore u studiju i akciji na području psihologije i pedagogije, kritike i estetike, kako bi se što prije došlo do izravnog utjecaja kršćanske misli na filmsku proizvodnju.

II. vatikanski koncil: novi poticaj

Mnogi se slažu da je koncilski dekret o sredstvima društvenog pripočevanja *Inter mirifica* jedan od najsiromašnijih i najnedotjeranijih tekstova, pogotovu ako se usporedi s prijašnjim dokumentima na tom području. No ipak, on znači nov korak i snažan poticaj Crkvi u suvremenom svijetu da i ovdje angažira još više svoje snage. »Majci Crkvi je poznato da ta sredstva, ako se ispravno upotrebljavaju, pružaju efikasnu pomoć čovječanstvu, jer mnogo pridonose odmoru i naobrazbi i širenju i učvršćivanju Božjega Kraljevstva«¹¹ — čitamo u uvodnim riječima dekreta.

Govoreći, zatim, o zadaći Crkve i pravu informiranja, Koncil naglašava nužnost »da svi ovi koji su u tom poslu sebi oblikuju ispravnu savjest o upotrebi tih sredstava, pogotovu u vezi s nekim pitanjima o kojima se u naše vrijeme žestoko raspravlja«.¹² Osobito kad se radi o odnosu umjetnosti i normi moralnoga reda, koncilski su oci odlučni i jasni: »Kako se oko tog predmeta gomilaju protuslovlja koja često proizlaze iz krivih učenja u etici i estetici, Koncil izjavljuje da se svi imaju apsolutno držati prvenstva objektivnog moralnog reda, jer on jedini nadilazi i svodi u pravilan odnos svaki drugi ljudski red, ne izuzevši ni red umjetnosti, premda ovaj ili onaj može biti vrlo vrijedan.«¹³

Već je papa Pio XII. odgovorio na problem razlaganja moralnog zla na filmu. Koncilski dekret ponovno naglašava da »opisivanje ili prikazivanje moralnoga zla može, istina, i pomoću sredstava društvenog izvješćivanja služiti da čovjek sebe dublje upozna i istraži da se veličina

¹¹ II. vatikanski koncil, *Inter mirifica*, članak 2.

¹² Isto, članak 5.

¹³ Isto, članak 6.

istine i dobrote donese na svjetlo i uzvisi, postižući uz to jače dramske učinke; no, ipak, svime time moraju vladati moralni zakoni da se ne bi dušama nanijelo više štete nego koristi, pogotovu ako je riječ o stvarima koje zahtijevaju dužno poštovanje ili koje čovjeka ranjena istočnim grijehom lakše podražuju na zle strasti.¹⁴

Da bi se mladi zaštitili od štetnog utjecaja loših predstava, koncilski oci preporučuju »da se organizira posebna zaštita«, ali ne preciziraju što konkretno pod time misle. Dekret, ipak nakon tih nužnih rezervi pruža ruku tim sredstvima i zalaže se otvoreno za njihovo promicanje: »Proizvodnja i prikazivanje filmova koji služe poštenoj zabavi, koji su korisni za ljudsku kulturu i umjetnost, prije svega ono što je namijenjeno mladeži, neka se svim važnim sredstvima promiče i osigura; to će se prije svega učiniti tako da se pothvati dobrih producenata i distributera pomognu i dovedu do suradnje, da se filmovi vrijedni pohvale preporučé pozitivnim sudom kritičara i podjeljivanjem nagrada, da se pomažu i udruže dvorane katoličkih i pouzdanih prikazivača.«¹⁵

Poznavatelji prilika odmah su ovdje otkrili crkvenu podršku organizacijama pojedinih festivala koji traže pozitivne vrednote u filmskim ostvarenjima. To se osobito odnosi na već afirmirani međunarodni tjedan religioznog filma u španjolskom gradu Valladolidu, koji je nakon ovog dekreta proširio svoj opseg i na ostale filmove idejno-humanog sadržaja.¹⁶

Na kraju, koncilski dekret *Inter mirifica* preporučuje svjetski dan sredstava društvenog izvješćivanja, određuje poseban ured Svete Stolice za te poslove, a detaljniju razradu tih načela i normi prepušta posebnoj pokoncilskoj pastoralnoj instrukciji, koja je objavljena sedam godina nakon ovoga koncilskog dekreta, sažetog i ne toliko razrađenog dokumenta, koji ipak znači nov poticaj otvaranju Crkve i u tom smjeru.

Papa Pavao VI. — na putu dijaloga

Tri mjeseca nakon objavljivanja koncilskog dekreta *Inter mirifica* papa Pavao VI. osniva Papinsku komisiju za društvena sredstva. Dne

¹⁴ Isto, članak 7.

¹⁵ Isto, članak 14.

¹⁶ Međunarodni tjedan religioznog filma (Semana internacional de cine religioso y de valores humanos) održava se u Valladolidu svakog proljeća već kroz 17 godina. U početku zamišljen kao revija strogo religioznih filmova nagradio je nekoliko danas poznatih spektakala (*Deset zapovijedi*, *Ben Hur*, *Quo vadis*, *Samson i Dalila* i mnoge druge, nadahnute na Bibliji ili na kršćanskoj književnosti), koji su na naš domaći repertoar došli s priličnim zakašnjenjem. Uskoro se festival proširio i na ostale filmove s moralnom i humanom vrijednošću, pa se na njemu danas prikazuju i djela širokog raspona. Prošlogodišnji Valladolid istakao je mnogo kvalitetnih filmova, posebno francusko-alžirski *Elise ou la vraie vie* redatelja Michela Dracha. Strogo religioznoga karaktera prikazana su prošle godine svega tri filma ispod prosječne umjetničke vrijednosti.

7. ožujka 1964. motuproprijom *In fructibus multis* Sveti Otac službeno počinje primjenu spomenutoga dekreta. Papinska komisija za sredstva društvenog izvješćivanja jest prvi stalan pokoncilski ured Svete Stolice, što je možda slučajnost, ali jednako pokazuje važnost kojom crkveno učiteljstvo prihvaća to područje javnoga života. Spomenutoj komisiji papa Pavao VI. povjerava probleme koji se tiču filma, radija i televizije, kao i dnevnog i periodičnog tiska. Ona će, osim toga, pripremiti i dotjerati poseban pastoralni napatuk o kojem govori *Inter mirifica* u 23. članku istog dekreta. Da bi mogla što više odgovoriti potrebama vremena, komisija će biti sastavljena od raznih stručnjaka s tog područja. »Na taj način papinska komisija, radeći u okviru svoje službe, u skladu s crkvenom naukom i potrebama našeg vremena, bit će od velike pomoći za širenje istine, a to znači i sloge među narodima«¹⁷ — završava Sveti Otac citirajući svog prethodnika Ivana XXIII, koji je izjavio: »Radeći za istinu radimo za bratstvo među ljudima.«

Svestrani dijalog Crkve, koji je osobito potakao II. vatikanski koncil, počeo se ostvarivati i u tom smjeru. Papa je počeo tu misao vodilju svojeg pontifikata primjenjivati u svojim govorima. Osobito u nagovoru predstavnicima 1. nacionalnog kongresa katoličkog udruženja filmskih radnika (ACEC) 7. lipnja 1964. i sudionicima III. nacionalnog skupa talijanskog filmskog saveza Cineforum 20. rujna iste godine. Posebno birane riječi upotrijebio je Sveti Otac u posebnoj audijenciji filmskim radnicima 15. prosinca 1965. Papa je još jednom izrazio svoju simpatiju prema svijetu umjetnosti, jer je i film umjetnost koja osvaja ljude: »U visoko pozitivnom svjetlu vrednovanja, punom divljenja i povjerenja« Papa odaje filmskoj umjetnosti »visoka priznanja i veliku ulogu« i završava pozivajući sve umjetnike da oslobode »krila geniju, ljepoti i duhovnoj snazi«.¹⁸

U zasebnom nagovoru članovima Papinske komisije za društvena sredstva 25. ožujka 1966. papa Pavao VI. ih je potaknuo da upiju duh Koncila, »Duh, vi znate, prožet vjerskim žarom, smislom za zajedništvo, većom ljubavlju, dijalogom, otvaranjem i shvaćanjem svake ljudske djelatnosti«.¹⁹

U svjetlu tih smjernica Talijanski katolički filmski centar (CCC) preinačio je dotadašnji način klasifikacije filmova, a na izričitu želju talijanskog episkopata. Umjesto dotadašnjih ocjena koje su više naglašavale moralnu stranu (za sve — za odrasle — za zrele odrasle — s rezervom — ne preporučuje se — isključeno) nova moralna klasifikacija

¹⁷ Pavao VI., *In fructibus multis*.

¹⁸ Govor pape Pavla VI. 15. prosinca 1965. u posebnoj audijenciji filmskim radnicima, kojih je bilo oko 1500.

¹⁹ Govor pape Pavla VI. 25. ožujka 1966. komisiji za ta sredstva.

filmova jednostavnija je i više izražava pozitivniji pristup, ali tako da, ako treba, jasno naglasi i rezervu i negativnost. Ima svega četiri brojčane ocjene.²⁰

»*Communio et progressio*«: pružena ruka

3. lipnja 1971. objavljen je poseban pastoralni napatuk Svete Stolice o sredstvima javnog izvješćivanja. Nosi latinski naziv *Communio et progressio* (»Zajedništvo i napredak«). Gotovo osam godina pripremao ga je poseban odbor na čelu s nadbiskupom Martinom O'Connorom, predsjednikom Papinske komisije za društvena sredstva. Došao je u pravi čas. Već su se mnogi nestrpljivo pitali što je s time jer koncilski dekret *Inter mirifica* jasno traži takav pastoralni napatuk kao konkretnu razradu samog dokumenta.

Communio et progressio — koji kod nas, začudo, još nije ni preveden — jedan je od vrlo važnih novijih crkvenih dokumenata. Vrlo je opsežan i velik. Deset puta je dulji od koncilskog dekreta: obuhvaća 187 članaka. Već nakon površnog čitanja uočava se jedan pojam, danas već pomodna riječ, kao imperativ stava Crkve u našem vremenu: dvadesetak puta najmanje spominje se izraz »dijalog« u smislu suradnje, povezivanja i otvaranja.

Napatuk je upućen svim vjernicima, dapače, njegova poruka prelazi granice Crkve.²¹ Ima tri dijela. U prvom, najkraćem, donosi nekoliko općih napomena i smjernica. Drugi dio, vrlo opsežan, govori o utjecaju sredstava na društvo, o javnom mnijenju, o pravu primanja i davanja informacija, o slobodi izvješćivanja. Razlaže, zatim, idealne uvjete za efikasnu akciju, a to su odgoj i suradnja. U trećem, najkonkretnijem dijelu, govori se o doprinosu vjernika tim sredstvima, o njihovoj koristi u životu kršćanina. Tu susrećemo odgovor na pitanje o inicijativama i zadaćama katolika prema tim sredstvima, i to pojedinačno: prema tisku, prema filmu, prema radiju i televiziji i kazalištu. Na kraju napatuk spominje strukture, osoblje i organizaciju u vezi s tim sredstvima unutar same Crkve.

Detaljnija obrada i komentar tog napatka traži sigurno mnogo vremena i prostora. Ali je i nakon površnog čitanja očito da taj dokument sadržava mnogo važnih i novih elemenata. Očito, Crkva je od svog prvotnog stava opreza i rezerviranosti (papa Pio XI.), uvjetovanog djelomice i prilikama vremena i mentalitetom u svijetu i Crkvi, prešla jedan razvojni

²⁰ Jedinicu dobivaju filmovi koji su pozitivni ili bez negativnih primjesa; dvojku imaju dobri filmovi koji zahtijevaju nešto napora za pravilno razumijevanje. Ocjenu tri dobivaju filmovi u kojima se susreću podjednako pozitivni i negativni elementi, pa je potrebna sposobnost da se stvori ispravan sud. Četvrticu imaju filmovi koji nemaju gotovo ništa pozitivno, a sadrže misli, tvrdnje ili prizore koji teže vrijeđaju nauku ili moral Crkve.

²¹ *Communio et progressio*, članak 5.

put do otvorenog dijaloga i suradnje (pastoralni napatuk *Communio et progressio*). Prikazujući taj pastoralni napatuk novinarima, kardinal je Gray izjavio: »Crkva ne vidi više sotonu kako izbija iz stupaca novina ili s filmskog platna. Naprotiv, ona određuje da se sredstva društvenog izvješćivanja prihvate kao darovi Božji.«²²

Možda je kardinal u svojem anglosaksonskom smislu za humor i pretjerao, ali je činjenica da je crkveno učiteljstvo u traganju za idealnim filmom prošlo uočljivu evoluciju svojeg stava. Poznati talijanski novinar milanskog *Corriere della sera* Fabrizio De Santis prokomentirao je kardinalovu izjavu: »Slika što ju je naveo kardinal Gray bez sumnje je paradoksalna, ali efikasno pokazuje radikalni obrat perspektive što se zbio u jednoj Katoličkoj Crkvi, koja je prije samih nekoliko godina, kad se na Koncilu raspravljalo o dekretu o sredstvima javnog izvješćivanja gledala na mass-media sa sumnjom i bojazni . . . Današnji dokument mete te predrasude, promatra sredstva društvenog izvješćivanja pod veoma pozitivnim vidokutom, priznajući im čak providnosnu funkciju.«²³

²² Vidi *Glas koncila*, god. X. br. 12. str. 1

²³ Vidi isto, str. 2.